

a Hét

A SZOCIALISTA MŰVELŐDÉSI ÉS NEVELÉSI TANÁCS TÁRSADALMI-POLITIKAI-MŰVELŐDÉSI HETILAPJA

20 oldal
Ára 1 lej

Egységben, cselekvően

A Szocialista Egységfront közéleti szerepének növelésére hozott intézkedések, amelyek most az Országos Tanács határozata egészít ki, szervesen kapcsolódnak két ágon is — a szocialista demokrácia erősítésének és a vezetés tökéletesítésének vonalán — a párt által kezdeményezett társadalomfejlesztési folyamat-hoz. Az egységfront-tevékenység javítására azért is szükség volt, mert mint Nicolae Ceaușescu elvtárs a február 28-i ülésen megállapította: „A tanácsok még nem tudják kellő mértékben összeegyeztetni és egyesíteni az összes hozzájuk tartozó szervezetek erőfeszítéseit.” A Szocialista Egységfronttal nagyjából azonos időben alakult, tehát kevesebb tapasztalattal rendelkező társadalmi szervek — mint például a magyar nemzetiségű dolgozók megyei tanácsai — számára különösen hasznos a munka- és szervezési formákra is kiterjedő összehangolás, irányítás, amely hozzásegítse őket, hogy még sikeresebben közreműködjenek társadalmunk szocialista fejlesztésében.

A javítások mindenekelőtt magának a Szocialista Egységfrontnak a növekvő társadalmi szerepét igazolják, beleértve az egységfrontot alkotó szervezetek és szervek együttesének növekvő szerepét. A határozat most az együttműködő nemzetiségek tanácsait is abban a tudatukban erősíti meg, hogy hasznos szerepük van, és ezt a szerepüket a Szocialista Egységfront keretében fölthetik be, s mi azt is tudjuk és valljuk, hogy az egységfront-munka alapelveit elfogadott akcióegység minden szervezeti elvénél többet fejez ki, azt, hogy hazánkban a különböző társadalmi kategóriák és a nemzetiségek sajátos problémái is a szocialista fejlődés folyamatában — és csakis annak folyamatában és részeként — oldódhatnak és oldódhatnak meg. Olyan történelmi igazság ez, amely mellett érvelni sem kell, de ha mégis, hát egyetlen érv is elégséges: az, amit az ország iparosításán belül a Székelyföld gazdasági fejlesztésében egyetlen rövid évtized alatt elértünk.

A határozat első szava számunkra tehát: a jelenlét. Annyival sürűbb és átfogóbb jelenlét, amennyivel növekszik a Szocialista Egységfront szerepe az országos és helyi tervezésben, fejlesztésben. Meghatározóbb jelenlét, amennyiben a szervezett társadalmi ellenőrzés, az állampolgári felvilágosítás és nevelés meg az olyan alkotmányos jogok, mint a választópolgárok jogai fölötti őrökös irányításában a tanácsoknak határozó szavuk lesz. Általánosabb jelenlét, mert a mostani határozat szerint a politika egyik pólusán egészen a falusi életig hatol le a szervezett egységfront-tevékenység, a másik póluson pedig a nemzetközi életben vállal nagyobb szerepet.

Jelenlét alatt értsd: cselekvés. Mindenki tudja, hogy a cselekvés egésze bölintő jánosokkal nem sokra megy. De a fejlődésünk általános és nemzetiségi vonatkozású problémáit egyaránt ismerő és marxista, kommunista módon értő románok, magyarok, más nemzetiségűek a párt vezetésével eddig is sokat tettek azért, hogy társadalmunk szocialista spektrumából a magától értetődő társadalmi egyenjogúság mellett az olyan sajátos színek se hiányozzanak.

(Folytatása a 2. oldalon)

Barabás Éva

Marx halálának
90. évfordulóján

Tény és elmélet

Egyre világosabbnak tetszik, hogy Marx gondolkodói teljesítménye — kérdésfeltevésének eredménye. Elméletét (hipotézisét) óriási tényanyag rendezésére használhatta fel, és miután úgy találta, hogy kategóriarendszere eléggé rugalmas az ismert tények értelmezésére, társadalmi modelljét aktivitás-modellé fejlesztette. A hármas aktus — az elmélet, a tények rendezése és a cselekvésmodell kialakítása — nyilván párhuzamosan ment végbe, ám a kérdésfeltevés mindhárom megelőzte. (Gunnar Myrdal e problémákkal kapcsolatban írja: „az elméletnek a priorinak kell lennie az empirikus ténymegfigyelésekhez képest. A tények csak akkor kezdenek jelenteni valamit, ha elméleti keretben megmagyarázzuk és csoportosítjuk őket... Még mielőtt válaszokat kaphatnánk, fel kell tennünk a kérdéseket, a kérdéseknek viszont, hogy értelmük legyen, a társadalmi valóságnak mint egésznek megértésére törekvő logikailag koordinált kísérlet részét kell alkotniuk. Szigorú logikai értelemben egy nem elméleti megközelítés elgondolhatatlan.“)

Marx a polgári nemzetgazdaságtan tanulmányozásakor arra a fontos következtetésre jutott, hogy a tények jelentésének elfedésére éppen a tényeket lehet felhasználni, a tényekre hivatkozó frázisok mögött tehát fel kell fedni a reális állapotokat. Ám, mint láttuk, ehhez egy átfogó társadalomelméletre van szükség, még akkor is, ha a teóriaellenesség manipulációi az elméletnek kedvezőtlen, sőt, az elméletalkotókkal szemben ellenséges légkört teremtenek, nyilván ismét azért, hogy az empiria abszolút tekintélyére hivatkozhassanak a tények átfogó értelmezési kísérletei ellen. Marx szerint éppen az az ideológia-kritika feladata, hogy leplelje a tényeket, reális jelentésük kidolgozásával, és leplelje a tények elfedésére szolgáló ideológiai talaj meghatározottságait, a részleges teóriák álradiálisát.

Elméleti álláspontjának kidolgozása jól nyomon követhető a Párizsi kéziratokban (1844) és az Engels közreműködésével írt Német ideológiában (1845–46). Az utóbbi emlékeztető megfogalmazásainak egész sorában figyelhetők meg az ideológus nyomás alól való felszabadulás részletei is. Így ír: „Az uralkodó osztály gondolatai minden korszakban az uralkodó gondolatok, vagyis az az osztály, amely a társadalom uralkodó anyagi hatalma, az egyszersmind uralkodó szellemi hatalma is. Az az osztály, amely az anyagi termelés eszközeit kezében tartja, ezzel egyszersmind a szellemi termelés eszközeit is rendelkezik, úgyhogy ezzel egyszersmind azoknak a gondolatait, akik hi-

Tegyük közügyé azt, ami közügy!

Riporter munkatársainkkal tanácskoztunk az elmúlt héten Brassóban: a műfaj tartalmi kérdéseiről. Arról, hogy a riport művelői hogyan tehetik közügyé — a közügyet. Mert, ami társadalmi valóságban közügy, fontos és nemes, az nem feltétlenül az írásban is. Nincs hivatalból érdekes írás. Csak valójában az. És általában: maga a tény, hogy jó ügyet szolgál, hogy a rosszról „polgári” szenzációt kerüli, nem menti fel a riportert az alól, hogy művét vonzóvá tegye és hatásossá. Ez volt a lényege. Több fekvésben. Elvi alapvetésében is: a lap intézmény, a felülpítmény része, melynek feladata visszahatni az alapra. A visszahatásnak azonban legalábbis két aspektusa van: 1. hogy a visszahatás a társadalom soron levő feladatainak elő-

segítése érdekében történjék; 2. hogy a közérdeklő mondanivaló el is jusson az olvasó tudatához. Bármelyik hiánya megkérdőjelezi és létében kérdőjelezi meg a riportot és — ha a szándékot nem is — igen, a tehetséget. Vagy akár politikusi egyenes beszédben: a riportert legyen ott a terv teljesítésével küszködő emberek között, de tudja tudja, hogy az ő feladata akkor kezdődik, amikor a dolgozó ember fáradtan hazatér...

Jó tanácskozás volt, mert a riportírásnak sok ága-boga területekre került. Például az is, hogy valójában kinek s miért ír az író, a riportert. Régi és

(Folytatása a 2. oldalon)

HUSZÁR SÁNDOR

(Folytatása a 16. oldalon)

BRETTNER GYÖRGY

„Korunk filozófiája a marxizmus”
(Sartre)

Dumitru Ghișe: Contrapunct. Miner-
va Kiadó, Bukarest, 1972.

A cím — Ellenpont — szinte ellenállhatatlanul sodorja magával a recenziót, hogy spekulációkba bocsátkozzék a szerző által nem szándékolt, de tetszés szerint beegondolható párhuzamok, ellentétek és egyéb szimmetria-viszonyok felett. Olyasmit mondhatna példának okáért, a címet igazolandó, hogy a filozófiai szándékú publicisztika éles ellentétben van a tanulmányok hűvösebb, feszesebb modorával, meg hogy az utóbbiak a körültekintően összegyűjtött és megrostált tényanyag kárára van az egyéni hangnak, és hogy a szerző csak az előbbiben (a filozófiai szándékú publicisztikában) találja meg igazi, személyes hangját, itt vall csak igazán — ha áttételekkel is — önmagáról, a filozófiáról, vagyis a filozófiai önmagáról.

Esetünkben azonban ez a kísérlet nemcsak hogy csalóka, de egyenesen félrevezető lenne, mert olyan kettészakítottságot sugalmaznánk vele, amely sem a szerzőnek szándékában nem állott, sem a létrejött műben nem következett be. A *Contrapunctum* csak a formát illeti, amely mögött a tartalom töretlenségét találjuk: elkötelezettséget, humánus és mindenkor mérsékeltre intő racionalizmust.

Ghișe filozófiai eszményképét a hétköznapok pátozsa diktálja: a filozófius nem kiválasztott, nem valamilyen elit tagja, hanem egyszerűen „egy ember, a többi között”, „senki nem ruházta fel különleges képességekkel” (15. l.). A descartes-i „tisztá és világos eszmék” racionalista bűvöletében eljutott az erkölcsi

Az állásfoglalás dialektikája

értékrend letisztulásához, a pozitív és negatív értékek (materializmus—idealizmus, ráció—misztika, haladás—regresszió stb.) egyértelmű elhatárolásához, a mellettük vagy velük szemben való állásfoglaláshoz. Mindebben nem láthatunk egyebet, mint az eszmény és a magatartás közötti harmónia megteremtésére irányuló törekvés sikerét.

A filozófiához való viszonyulása nem elvont, elméleti, hanem cselekvő: legfőbb erénye és erőssége éppen az állásfoglalás határozottsága. A filozófia lényegében cselekvés, munka; hivatásának kiteljesítését látja abban az oly készségesen vállalt feladatban, hogy az elvont filozófiai kérdéseket mintegy lebontja a szocialista hétköznapok szintjére, és hogy a megoldást is ugyanabban a szférában fogalmazza meg.

A cselekvés elveként és végső szándékaként posztulált állásfoglalásnak általánossá kell válnia, a cselekvés minden körére ki kell terjednie. A véges egyn lehetséges azonban korlátozottak — nem jelent tehát beszűkülést, ha az ember egy pontba koncentrálna energiáit. Ghișe a kultúrát választotta; elmékedésének gyújtópontjában „az új típusú, kiterjedésében és történelmi determinációjában utólrétegzett, történelmi előzmé-

nyek nélküli” szocialista kultúra áll (297. l.). Ez a kultúra többé nem spontán sarjadás (304. l.), hanem a tervező, előrejelző racionalista szellem tárgyasulása; a tudatos kultúraalkotás bonyolult kibernetikai vezérlő és önvezérlő folyamata, az ideológiai üzenet szakadatlan közlése, valamint a szervezett ellenőrzés negatív visszacsatolása. Ez a kultúra csakis egy konkrét társadalmi osztály létébe ágyazottan képzelhető el, objektív alapja az az optimista hit, hogy ez az osztály olyan kultúrát hozhat létre saját maga számára, amelyben pozitív értékei megtestesülnek, amelynek élvezetére való jogát a társadalmi harcban megszerezte.

Miben is áll hát a kultúraalkotás bonyolultsága? Abban, hogy két alapvető mozzanat — az újjáépítés és a tulajdonképpeni építkezés — egysége: „Újjáépítés annyiban, amennyiben a szocialista kultúra nem légtüres térben, hanem a már előzőleg kifejtett szellemi munka újraértékelésének alaptán keletkezik, és építkezés, mivel a múlt kulturális értékeinek alaptán — az itt és most kifejtett szellemi energia segítségével — új, a jelenlegi szocialista életmódnak megfelelő követelmények és elvárások mércéje szerinti értékek emelkednek” (302. l.). A két mozzanat egységének felismeréséből ered az a tuda-

Honnan fenyeget ?

A földön kívüli civilizációkról, a velük való kapcsolatfelvétel lehetőségeiről az első nemzetközi konferenciát 1971 szeptemberében rendezték meg Bjurakánban, az Örmény Tudományos Akadémia Csillagvizsgáló intézetében. A konferencia résztvevői sok kérdésben eltérő véleményen voltak (Szklovskij professzor, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja: „Feltételezem, hogy civilizációnk az egyedüli a világegyetem általunk megfigyelhető tartományában”; Kardasev, a fizikai és matematikai tudományok doktora: „Becsülésem szerint az univerzumban, sőt, a mi galaxisunkban is igen nagy az intelligens társadalmak száma”). Az eltérő vélemények ellenére mindenki egyetértett abban, hogy a földön kívüli civilizáció létének és észlelésének kérdéseit a spekuláció szintjéről

a tudományos kísérlet és megfigyelés szintjére kell emelni.

Itt valóban szó sincs semmiféle mítoszról. A mítoszteremtés nem a tudósok részéről fenyeget, akik ezzel a kérdéssel céltudatos-szerűen foglalkoznak (ők tudják, mit beszélnek), hanem azok részéről, akik a sokadközből vett információkat — az úgynevezett ártó módon — illesztgetik eklektikus rendszerbe, s olyan tényeket vélelnek és hirdetnek bizonyító erejűeknek, amelyek nem azok.

Mindez nyilván nem jelenti azt, hogy munkahipotézisre nincs szükség. Az említett konferencián munkahipotézisek alapján tárgyalták meg például a földön kívüli civilizációk felkutatásának módjait. Egyes ilyen módokról A HÉT is közölt cikket A csillagközi dialógus lehetőségéről címmel, második évfolyamának 51. számában. L. o.

AGOSTON HUGÓ

Tény és elmélet

(Folytatás az 1. oldalról)

ján vannak a szellemi termelés eszközeinek, átlagban neki vannak alávetve. Az uralkodó gondolatok nem egyebek, mint az uralkodó anyagi viszonyok eszméi kifejezései...

Az elmélet felé haladás erkölcsi-meggyőződésbeli hajtóereje a fennálló viszonyokkal való elégedetlenség, logikai hajtóereje pedig a helyes kérdésfeltevés kidolgozásának kényszere. Az előbbi nyilván nem elegendő, de belső, intim volta a második erőt táplálja. Marx fiatalkori cikkei felháborodásból születnek: igazságérzete tiltakozik a társadalmi elnyomás konkrét formái, és az elnyomást leplező jogi formák ellen. A tiltakozás azonban önmagában, teória nélkül csak moralizálás: a valóság leleplezésének egyedül lehetséges módja az átfogó elmélet, amely képes a tényeket — kivétel nélkül, az összes tényt — értelmezni. Marx egy ilyen átfogó elmélet konstrukciójához keresett kiindulást. ehhez viszont a kérdést, a logikai építkezés számára kielégítő kérdést kellett megfogalmaznia.

Látszatra egyszerű probléma: azt kell kérdezni, mi a társadalom. De

az eredmény: tautológia, hiszen a társadalom — társadalom. Ismét csak általánosság, ismét csak frázis. Az általánosságot konkrétságában, a totalitást a kategóriák gazdagságában megmutatni — talán ez volna a kiút? A jelenségek (tények) halmazát számtalan kapocs fűzi más halmazokhoz, a kategóriák gazdagsága, a kategóriákat egymáshoz fűző viszonyok kategóriális kidolgozása határtalanra tágítja ugyan az értelmezés lehetőségeit, csak hogy a totalitás, extenzitásban, határokkal rendelkezik. Határok vannak, mondja Arisztotelész, mondja Hegel és tudja Marx is.

Az intenzív végtelent kell felépíteni: modellt kell létrehozni. A konstrukcióhoz kiindulópont szükség: a kérdés, ismét a kérdés feltevésének szükségessége. Vajon a történelem maga a kiindulás? Azt kellene kérdezni, hogy mi a történelem? Marx 1857—58-as gazdasági kéziratában (A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai) olvasuk: „Képtelen és hibás dolog volna tehát a gazdasági kategóriákat abban a sorrendben felsorakoztatni, amelyben történelmileg meghatározóak voltak. Sorrendjüket éppen sággal az a vonatkozó határozza

meg, amelyben a modern polgári társadalomban egymással állanak, és amely pontosan fordítottja annak, amely természetesen sorrendjüként jelenik meg, illetve a történelmi fejlődés sorrendjének megfelelő.” Tehát a történelemmel elfedni a jelent „képtelen és hibás dolog”; a jelent önmagából kell megérteni.

Tudjuk, hogy Marx végül is egy empirikus — történelmileg változó, de minden korban szükségszerű — meghatározottságból indult ki. Az emberek alapvető élettevékenységéből, a termelőtevékenységből. Ennek megragadása lehetővé tette számára a társadalmi totalitásmodell kidolgozását. Kevésbé ismert kérdésfeltevése, amelyre csak válasz az említett kiindulás. Marx ugyanis a tényekből indult ki, de azokból, amelyek nem voltak megmagyarázni kora egyetlen elmélete sem. Számára ez a tény azt bizonyította, hogy az „emberek eddig mindig hamis képzeteket alkottak saját magukról, arról, amik, vagy amiknek lenniük kellene... Fejük szüleményei a fejük fölé nőttek. A teremtek meghajoltak teremtményeik előtt” (A német ideológia). Az eldologiasodás tényének felismerése egész teoretikus teljesítményét meghatározta: erre a tényre kérdezett rá, amikor így tette fel a kérdést: mi veti alá az embert saját teremtményeinek, miért nem olyan a vi-

tosság és pártos felelősségérzet, amellyel Ghișe a hagyományt értékelő és átértékelő szempontok után kutat. Kegyelettel és körültekintő gondnal mélyed el Blaga, D. D. Roșca szövegében, mert nem nyugszik bele a globális ítéletekbe igaztalanságába, és mindig sikerül felszínre hoznia az objektív történelmi körülményt, vagy a magánvaló alkotói szándék konkrét partikularitását, amely lehetővé teszi, hogy a helyénvaló szigorral elmarasztalt Általánosan belül igazi fénybe állítsa vissza a Különös értéket.

Megindító gyöngédséggel viszonyul D. D. Roșcához, egykori tanítómenteréhez, az általa hirdetett cselekvő, tiltakozó „hósi morálhoz”, annak mélyből fakadó indítékához és jelszavához: „A létező nem olyan, amilyennek lennie kell! Nem fogadjuk el a létezőt csak annál az oknál fogva, hogy van!” (226. l.). A lét értelme után kutató kérdés ilyen egyszerű megválaszolására különíti el Roșcát az egzisztencializmus általános európai vonulatától, amelybe beletartozik ő is, noha — paradoxális módon — mindvégig külön áll. Miközben a lét végső értelmét keresi, az egzisztencia kategóriájának vizsgálata során szertefoszlatja az úgynevezett „teljes racionalitás” mítoszát. Ha „a létet teljes egészében racionálisnak hinnénk, kizáránk belőle az esetlegességet, mindent redukálnánk a szükségszerűsége, amelyre csak szűk-determinista, laplace-i típusú világmagyarázatot építhetünk” (220. l.). „A lét azonban, ahogyan a tapasztalaton alapuló elemzésekből mostanáig kiderült, részben racionális, részben irracionális; a lét ésszerű, de abszurd is” — állapítja meg Roșca — és éppen ebből fakad a lét tragikus antagonizmusa.

Eddig a pontig az egzisztencialista is eljutottak — mutat rá Ghișe —, az egzisztencializmus is tiltakozik a ráció klasszikus eljárásai ellen, elméleti értékként kezeli a „tisztá esetlegességet és az indeterminizmust”, és végül is „a gondolkodás és a világ abszurditása közötti elvi különállásra következtet”. Az elmagányosodott ember létének abszurditását kontempláló egzisztencializmus szintén eljut a lét tragikumának gondolatához, de azt valamilyen pán-tragikus látomással szelesíti. Itt, a tragikumból való kiút keresésének pontján, válik el végérvényesen a két filozófia. Az egzisztencialista cselekvés tartalomtól megfosztottságát a kierkegaard *vagy-vagy* példázata leginkább: nem a jó és a rossz közötti választás a lényeges, hanem egyáltalán a választás ténye. Ezt a relativizmust, az értékekkel szembeni teljes közönyt még súlyosbítja a vereség perspektívája; s „a filozófia csődje elkerülhetetlen” (213. l.).

A roșcai megoldás lényeges eleme a cselekvés, az állásfoglalás partikuláris tartalma, a cselekvésnek tiszta tiltakozásként való meghatározottsága. A szintézis-kísérlet, A tragikus lét nem mentes bizonyos szubjektivistá beszűremkedésektől. Azonban a lét tragikumával szembeni humanista erkölcsi állásfoglalása, erőteljes racionalizmusa lehetővé teszi, hogy elkerülje a „relativizmus kátyút”, s így e tiltakozás

lág, amilyenek az emberek nagy többsége szeretné?

A kérdésfeltevés („ha ilyen a világ, miért éppen ilyen”) gyümölcsözők: A tőke — a gazdasági főmű — kategóriában ott működik a korabeli kapitalizmus; kategóriáinak gazdagsága nem határ nélküli, a logikai rend az intenzív totalitás képzetét kelti, és ezt csak fokozza az a mód, ahogyan Marx minden jelenségben kimutatja az eldologiasodás tényét. A gazdaság-termelés problémájának megoldása ebben a teoretikus perspektívában már csak azért is jelentős, mert az ideológia-kritika fontos példája. Az 1857—58-as kéziratokban írja: „Mármint a gazdaság egyrészt olyan dolog, amely dolgokban, anyagi termékekben valósul meg, amelyekkel az ember mint szubjektum áll szemben; másrészt mint érték a gazdaság idegen munka feletti pusztá parancsnoklás, amelynek célja nem az uralom, hanem a magánélvezet stb. Minden formában dologi alakban jelenik meg... Ilyen módon a régi szemlélet, amelyben az ember jelenik meg a termelés céljaként — bármi'ven korlátolt nemzeti, vallási, politikai meghatározásban is —, igen magasra emelkedik a modern világhoz képest, amelyben a termelés jelenik meg az

„gyakran heves antikapitalista kritika jellegét ölti” (227. l.).

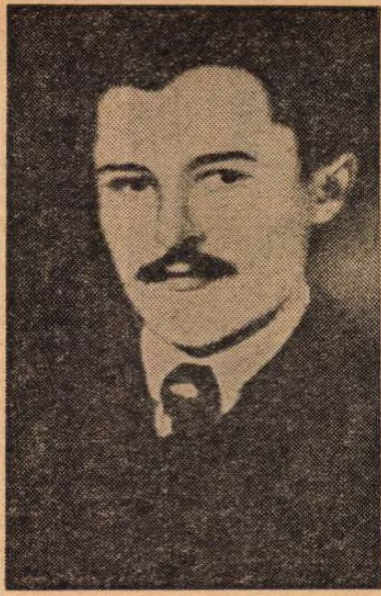
Az egyszerűség, a közérthetőség, a fesztelen tartás és az aforisztikus tömörség magától értetődően következik a propedeutikai szándékból. Egy érzéletes kép, egy csattanós fordulat — de közben a gondolat veszedelmeire (relativizmus, szubjektivizmus stb.) figyelmeztet, amely az óvatlanra leselkedik. Utmutatóul kölcsönösen egyértelmű megfeleltetéseket létesít, egyfelől bizonyos elméleti konstrukciók és álláspontok, másfelől a filozófiai köztudat általánosan elfogadottá vált, megnyugtató kategóriái és értéktételek érvényével bíró egyszerű meghatározásai között.

Alapos tájékozottsága hozzásegíti ahhoz, hogy a filozófiai kérdéseket ne elvontan, önmagukból próbálja megoldani, ne elvont szinkronikus magyarázatot keressen, hanem a filozófiai és nem filozófiai műveltség gazdag tartalmából kölcsönzött példázatokra, váratlan analógiákra, a kultúrhéroszok időtálló megállapításaira hivatkozva, esetről esetre partikuláris véleményt alkosson.

Ghise a filozófia lenini vonalához csatlakozik, amikor tudatosan újragondolja azokat a nagy témákat, amelyeknek alkotó nyugtalansággal való újrafelvetését Lenin minden igaz marxista számára elengedhetetlennek tartja. Így jut el — a filozófiai füzetek, a Materializmus és empiriokritizmus által indítottva — a premarxista filozófiai örökség legértékesebbjéhez, a hegeli filozófiához, amelynek kritikai átvétele és minőségileg magasabb szintre emelése minden idők marxistáinak megítélésére kötelező. A hegeli filozófia lényegének feltárása közben Ghise szembesíti önmagával a materialista tudatot, felmutatja előtte azt a módot, ahogyan ösztönösen közeledik a dialektikához — és közelednie kell mindenkor —: „a hegeli dialektika sajátja a tárgy minden oldalú átfogása, annak kaleidoszkopszerű szemlélete, a nézőpont állandó változtatása annak érdekében, hogy a dolgok minél több oldalát, vonatkozását ragadhassa meg” (238. l.).

Egyetlen tanulmány foglalkozik tételen és kizárólagosan Marx-szal, a Prezența lui Marx című, amelyet talán így fordíthatnánk leg-hívebben: a köztünk levő Marx. Nem-tételesen majdnem mindegyik. Ghise kiinduló vagy végpontja legtöbbször egybehangzik valamelyik marxi tétellel; maga a gondolatmenet tiszta, dogmatizmus-mentes marxizmusnak vallja önmagát. Azt a Marxot látja szívesen gondolatai körében, aki „érzelmes vágyódásból, a szellem nagylelkű, de utópikus álmódosásából pontos, mindent átfogó tudományává változtatta a szocializmust”. Azt a Marxot, a kinek tanítása kezdetben nem volt egyéb, mint „a szocializmus rendkívül nagyszámú frakcióinak, áramlatainak egyike” (Lenin szavai). Azt a marxizmust, amelyet ellenségei valaha ignoráltak, de amely ma az eszmei összecsapások középpontjába került. Amely ma... lásd Sartre-ot.

HUSZÁR VILMOS

Szabó Árpád hatvanéves lenne

Nagymedves, 1913., március 15 — Temesvár, 1943., március 6.

A születési hely, az Udvarhely melletti falucska és a Bánság központja között, ahol kioltották életét, lángoló ívként feszül létének három évtizede.

Ha élne, szorgalmas munkás tagja volna társadalmunknak, mint anynyian harcosársai közül. Hatvanéves lenne csupán. De ő megmaradt, örökre, harmincesztendőnek. S bár nincs közöttünk, áldozata, szelleme velünk van, bennünk és általunk munkál tovább a művön, amelyért habozás nélkül küzdött, a végsőkig.

Szegénység vette körül eszmélése pillanatától. S kísérte makacs-szívesen, amíg az igazságtalanság és az erőszak, a kiszolgáltatottság és a jogfosztottság láncát szét nem ropantotta, élettelené nem sajátolta igazságért és értelemért, szabadságért és egyenlőségért dobogó szívét. Életútja a paraszti nyomortól és a városokban sötét gondfelhők alatt tengődő nélkülözéstől egyenes vonalban emelkedett, számtalan akadályon át, a valóság felismeréséig. S mikor a valóságra rádöbbsen — már harcosra érett. Öntudatos harcosra, aki a sokak, a nincstelen tömegek társadalmi és nemzeti — emberi felszabadításának kötelezte el magát.

Tanulni akart. És tanítani. A felismert valóság megváltoztatásáért.

Közíróként, szerkesztőként — tollal. Amikor pedig útja, természet-szerűen, a kommunisták pártjához vezetett: agitátorként, az illegális tevékenység ezer leselkedő veszélyével dacolni kész közkatona-ként is — gyújtó beszéddel, titokban nyomtatott, alig tenyérről, de a világosságot reflektorként árasztó röplapokkal.

Dolgozott a Brassói Lapoknál, Temesvárott a 6 órai újságnál, s szerkesztette a párt megbízásából a Kolozsváron kiadott legális hetilapot, az Erdélyi Magyar Szót. Gondolatairól, szemléletéről, törekvéseiről több tucatnyi írása vall, névjelzésével. Sok cikkét nem szignózta; ezeket felismerni, a stílusjegyek, az érintett gondolatkör alapján azonosítani — történészekre váró nemes feladat.

Meggyőződéses kommunista volt, s így meggyőződéses antifasiszta is. Nem riadt vissza a terrortól.

Hitte és hirdette, hogy az elnyomottak nemzeti és nemzetközi összefogása mehozza — áldozatos küzdelemmel — az öröm és boldogság diadalát a tömegeknek. Mehozza számukra a szabadság győzelmét, megteremtí számukra a szabadság honát.

Elődünk volt.

Példaképe az úgy önzetlen szolgálatainak, az órhelyén utolsó lehetélig kitartó katonának.

Amikor a sziguranca elfogta, embertelen kínzással kényszeríteni próbálták pártkapcsolatainak, elvtársainak elárulására. Nem beszélt. Ütötték, tenyérről, ököllel. Ahol érték. Hallgatott. Rugdosták. Gumibot roncította koponyáját. Nem vallott mégsem. Hóhérváz láncot tekert mellére, a láncba vasrudat dugott és szoritani kezdte. Repedt a bőr, csurrant a vér. Egy szót sem ejtett. A lánc tovább feszült, recsenve törtek a bordák.

Már emberformája sem igen volt, ám kommunista embersége gyémántnál is keményebbnek, törhetetlennek bizonyult.

Emberi nagysága, kommunista tisztasága és elvhűsége nem tűr jelzöt.

Ember volt, kommunista volt...

Alábbi kis írása beszéljen ma helyette, továbbítsa számunkra üzenetét.

BITAY ÖDÜN

Az igazi Petőfi

Sokáig úgy élt a képzeletben, ahogy a 49 utáni romantikus beszélyírók megrajzolták a segesvári csatában elesett költőt. Amint haladok, a csatamező letaposott száraz rögére mázolja szíve vérével utolsóinak vélt szavait: „Ha elveszett a nemzet, vesszen el a költő is”... Most nemrégiben azután találkoztam vele...

Egy bánsági napszámos levegőtlen, világtalan szobájában lógott a ké-

pe, a huporcós vályogfalba vert kampós szögön. Alatta szótalan unalommal vértelen arcú, átlátszó bőrű, sovány gyermekek játszási mimeltek. A kép pedig figyel a csendben. Biztatott, ösztökélt és akart. A viseltes, ócska lenyomat alján ott cikornyálódott a név: Petőfi Sándor.

Borzas, fekete haja alól elődomborodott lázadó, merész homloka. Sötét szemei komoran, parancsolóan villantak ki a képkeret törött üvege alól. Dacos, meg nem alkuvásra összeszorított ajkai mintha újra megmásíthatatlan figyelmeztetéssel tanítanák a vályogkunyhó lakóit.

Mohó ráismeréssel tapadtak szemem az iskolás könyvek, folyóirat-irodalom és háború-előtti hazafi-ünnepek által megmásított költő arc-képére. Ez ő volt. Az igazi, a meztől, rongyosan országot járó költő. Akit sokszor éreztem már meg, de aki eddig nem tudott egységes, élő képpé formálódni bennem. Most, e kép megpillantása földézte emlékezetemben a terhes új világ megjövendölésétől terhes verseket. Ez Petőfi, mondták a fenyegetőre rándított szemöldökök, aki bátran oda meri vágni ma is: „Még kér a nép, most adjatok neki!...”

A napszámos viskóba szorult rongyos apostol, aki „meghúzhatná a vészharangot”, hogy düljön, omoljon a duskálókat és éhezők, elnyomókat és letiportakat hordozó világ. Petőfi, aki tudta azt is, hogy nem elég az éhezők étvágyát egy darab kenyér odadobásával pillanatnyilag enyhíteni. Tudta, hogy az éhség megszüntetésére csak egyetlen kenyér képes. És ez a kenyér: a Szabadság. És, hogy ezt a felséges, minden éhséget csillapító kenyeret nem lehet ajándékkal kapni, hanem fáradsággal, nehéz küzdelemmel kell megküzdeni érte.

Ez a küzdelem pedig összefogást követel. Összefogást a közép-nemes Kossuthtal, de összefogást a 48-as idők paraszti, új Dózsa Györgyével: Táncsics Mihállyal is. Ez a Petőfi csak egyforma igában kínlódo népeket ismert, akikre, mint héja a gyantlan erdei madárra, a bécsi sas, a hódító osztrák—német politika ragadozó, uralmi étvágya készül újólag lecsapni. Éppen ezért nemzetét akarta forrasztani a nép egyforma vesztélyben jorgó fiait. Szabad nép fiaiból kovácsolódott, egységes, leverhetetlen ellentállással a támadókkal szemben. Nemzetet akart, amely a többi nemzetek egyforma életjogait tiszteletben tartja, sőt hajlandó azokat bármikor szíve vérével is megoltalmazni. S új világot akart, amely nem tűr meg mellőzött, háttérbe szorított népeket és lealázott embert.

Es ezt az új világot úgy nevezte: „Világszabadság”.

Erdélyi Magyar Szó, 1939. júl. 30, I. évf., 7. sz.

ember céljaként és a gazdagság a termelés céljaként.”

Az ideológiai formák teszik, hogy az emberek a tényeket nem valóságukban, hanem illuzórikus megjelenésükben élik át, s a valóságban való mozgásukat, kapcsolataikat, közösségi formáikat illúziók szerint alakítják, s közösségeiket, kapcsolataikat is képzeletbelivé fokozzák le. A közösségeket szervező, a közösség aktivitását tervező intézmények így maguk is a képmutatás és önáltatás eszközei, amelyek éppen ebben a szerepben önállósulva a közösség valóságos igényeinek védelme nevében a közösséget alkotó egyének ellen lépnek fel. Az eszme uralmára hivatkozva az intézmény elfedi a valóság viszonyait: „a dologi függőségi viszonyok — mondja Marx — a személyekkel ellentétben úgy is megjelennek (a dologi függőség nem egyéb, mint a látszólag független egyénnel önállóan szembeépítő társadalmi vonatkozások, azaz a velük magukkal szemben önállósult kölcsönös termelési vonatkozásaik), hogy az egyéneknek most elvonatkoztatások uralkodnak... Az elvonatkoztatás vagy eszme azonban nem egyéb, mint azon anyagi viszonyok elméleti kifejezése, amelyek urak felettük... a

viszonyoknak ez az uralma (ez a dologi függőség, amely egyébként megint átcspan meghatározott — csak hogy minden illúziótól megfosztott — személyi függőségi viszonyokba) maguknak az egyéneknek a tudatában eszmék uralkodásaként jelenik meg, és az uralkodó osztályok persze minden módon erősítik, táplálják, sulykolják ezen eszmék, azaz ezen dologi függőségi viszonyok örökövalóságába vetett hitet” (gazdasági kéziratokból).

Az illúziók termelése objektív folyamat, a dologiság részlegessége az eszmék egyetemességével fedi el önmagát, s az intézmények ennek az egyetemességnek a nevében biztosítják a gazdasági realitásból következő uralmukat. A kör zárt: a mindent átfogó struktúrát teoretikusan nem lehet felbontani. Ismét egy empirikus tényhez kell fordulni: a történelemben a gyakorlati tevékenység, a forradalmi tevékenység mindig felbontotta az adottat, Marx tehát a teoretikus modellt aktivitásmodellé változtatja. Ez nem valószínű, hogy ellentmondás nélkül: a teória ellenáll a meghatározatlan ténynek, tehát meg kell szüntetni és a tényeket értelmező hipotézis helyén a változás hipotézisét, ezt a hit-hipotézist létrehozni.

A felháborodás most dominál, de Marxnál nem marad az egyediség elvontságának formájában, hanem

teoretikus alapokat keres. A teória eddig tényeket értelmezett, most a (megfelelő, az óhajokkal egyező) tények hiányának elméletévé lesz. A mozgósító célzat nyilvánvaló: új tényeket kell létrehozni, tevékenység révén meghaladni a fennállót: a „kommunista tudat tömeges létrehozásához és magának a dolognak — a szocialista forradalomnak — a keresztülviteléhez egyaránt az emberek tömeges megváltozása szükséges, ami csakis gyakorlati mozgalomban, forradalomban mehet végbe; a forradalom tehát nemcsak azért szükséges, mert az uralkodó osztályt nem lehet más módon megdönteni, hanem azért is, mert a megdöntő osztály csak a forradalomban juthat el odáig, hogy lerázza nyakáról a múlt egész szennyét és képessé váljék a társadalom új megalapozására” (A német ideológia).

A forradalom mindig a dologi struktúra leleplezése, az illúziók, az illuzórikus viszonyok, hatalmi intézmények radikális felszámolása. A partikularitás ellen az emberiség nevében fellépő mozgalom azonban, célkitűzésein túl, maga is objektíve meghatározott történelmi szerepet tölt be: létrehozta azt, amit egyáltalán létrehozhat. A német ideológiában Marx (és Engels) a dologiság (elidegenülés) végleges felszámolásának feltételeit éppen a-

zért kutatja, mert a társadalom „igazi” történelmét azonosítja egy olyan struktúrával, amely nem szüli többé objektíven, szándékok és jelszavak ellenében is az elidegenesedést. Itt olvassuk: „Ez az elidegenülés... természetesen csak két gyakorlati előfeltétellel szüntethető meg. Hogy elviselhetetlen hatalommá váljék, vagyis olyan hatalommá, amely ellen forradalmat csinálnak, ahhoz a kell, hogy az emberiség tömegét teljesen tulajdon nélküliként hozza létre, s egyszersmind ellentmondásban a gazdagságnak és műveltségnek egy meglévő világával... másrészt pedig a termelőerők — egyetemes — fejlődése... Enélkül 1. a kommunizmus csak mint helyi jelenség létezhethet, 2. magának az érintkezésnek a hatalmai nem fejlődhetnek volna ki mint egyetemes, s ezért elviselhetetlen hatalmak, hazai sütető — babonás körülmények maradtak volna...”

Az aktivitás-modell és az elméleti modell sajátos marxi egysége, amint kitűnik életművéből, kérdésfeltevésének eredménye. A kérdésben, potenciálisan, jelen van a válasz is, Marx kérdésében Marx válasza. Miért olyan a világ, amilyen, kérdezte, de a kérdést, erkölcsi felháborodása azonnal megfordította vele: ha olyan, amilyen, miképpen lehetne mássá? Válaszait művében találjuk.

BRETTÉR GYÖRGY